

LES PROFESSIONS SANITÀRIES A LLEIDA EN EL SEGLE XVIII I XIX

Fernando PIFARRÉ SAN AGUSTÍN

INTRODUCCIÓ

Tal com diu el professor Corbella en el pròleg del llibre dels doctors Camps *Aspectes Sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Sant Joan de Lleida en el Segle XVII*, "en el passat dels pobles, té més transcendència el conjunt dels fets petits, diaris, que constitueixen la base de la vida que els fets esporàdics que sobresurten". Aquests fets quotidians de tipus mèdic, els podem estudiar a través de la recerca dels sanitaris en les fonts documentals dels arxius parroquials i notariais, ja que aquests personatges, la gran majoria desconeguts, tenien com a missió principal la de guarir la població en funció de les seves possibilitats i coneixements de l'època.

De l'estudi dels registres parroquials de l'Església de Sant Joan de Lleida durant els Segles XVIII i XIX hem recollit setze professions sanitàries diferents. La gran majoria tenien una estructura professional i social perfectament estructurada. Aquestes professions sanitàries son:

1. Metges o Drs. en medicina (no fem distinció entre metge i Dr. en medicina perquè en quasi tots els registres aquests sanitaris apareixen com a Dr. en medicina malgrat que segurament la gran majoria només eren llicenciats).
2. Apotecaris.
3. Cirurgians.
4. Adroguers.
5. Llevadores.
6. Metges cirurgians.
7. Apotecari obrer.
8. Albeitaris o Manescals.
9. Estudiants de Medicina.
10. Infermers.
11. Practicant de cirurgia.
12. Personal auxiliar (porter i ajudants).
13. Practicants de medicina.
14. Batxillers de medicina
15. Metges especialistes: cirurgians llevadors (*cirurgia comadró*),
cirurgia dental.
cirurgians oculistes.
16. Personal directiu-administratiu.

Lleida en el segle XVIII apareix fonamentalment com una ciutat agrària, caracteritzada per una població reduïda: als inicis del set-cents Lleida¹ té uns 2.000 habitants i a les darreries del segle en té uns 10.000 (es a dir, tot i la duresa que representà el setge de 1707 que va minvar molt la població, Lleida quadruplica els seus habitants la qual cosa ens indica un alt índex de creixement).

A Lleida en aquesta època a més a més de la pagesia hi ha unes activitats secundàries destinades essencialment a satisfer les necessitats quotidianes dels seus habitants (moltes d'elles associades en gremis), també hi ha un sector mercantil molt limitat que ens fa suposar un volum de comercialització molt modest, un grup de nobles que vivien majoritàriament de rendes agràries i un grup de professions liberals com advocats, notaris i els professionals sanitaris. A mesura que avança el segle XIX el sector agrari perd una mica de pes específic que beneficiarà, subsidiàriament, les activitats secundàries. La població de Lleida a les darreries del segle XVIII sofreix un fre important en el creixement que s'accentua molt més amb motiu del setge de 1810. La ciutat, però, al cap de poc temps, tornarà a augmentar la població: s'acaba el segle XIX amb uns 20.000 habitants.

ASPECTES POLÍTICS

Durant el segle XVIII i començament del XIX, Lleida experimentà tot un seguit de transformacions que afecten les relacions socials dels lleidatans: aplicació del Decret de Nova Planta, supressió de l'Estudi General i, per tant, tancament dels estudis de medicina i trasllat dels mateixos a la Universitat de Cervera, consolidació del règim borbònic a l'Ajuntament, recobriment demogràfic, millores urbanístiques, colonitzacions agràries, represa econòmica, setge del francès, caiguda de la monarquia, absoluta implantació el 1820 del règim liberal... Durant aquests dos-cents anys Lleida pateix dues guerres amb el seus setges: la de Successió el 1707 i la del Francès el 1810. Més endavant, a més a més, haurà de fer front amb les seqüeles de les guerres carlines.

LA SOCIETAT LLEIDATANA

Tenim diferents estaments socials² com:

1. Els nobles i els ciutadans honrats (5 %): eren un grup privilegiat, minoritari, posseïdors de béns en propietat agràries i urbanes. No solien invertir en negocis arriscats.

¹ IGLESIAS i FORT, Josep. *El cens del Compte de Floridablanca. 1787. (Part de Catalunya). Fundació Salvador Vives Casajuana*. Barcelona: Gràfiques Marina, 1969, Tom I.

² PLA i TOLDRÀ, Lluïsa; SERRANO i FLÒ, Àngels. *La Societat de Lleida al set-cents (1716-1815)*. Lleida: Pagès Editors, 1995, pàg. 68-77.

2. **Les professions liberals (5%)** : els apotecaris, cirurgians, metges, manescals, notaris, escrivents, juristes i lletrats. Dins del bloc dels sanitaris, però, hauriem de distingir dos subgrups: un grup era els dels metges que per posició social i econòmica s'atansaven més als dels notaris, doctors en lleis i magistrats i el grup dels apotecaris, cirurgians i manescals.

A Lleida, des del final del segle XVII fins la guerra de 1707, tant els apotecaris, com els metges i els cirurgians estaven agrupats en un patronat comú. Sabem que a Lleida com a conseqüència de la guerra de Successió, la ciutat es va quedar sense apotecaris i, per tant, sense medicines la qual cosa va comportar que algun adroguer fes d'apotecari.

3. **Els comerciants (5 %)**: marxants, botiguers, traguiners, menestrals...

4. **Els pagesos i jornalers (60 %)**: els primers estaven en millors condicions econòmiques.

5. **Els estudiants (4 %)**: sobretot als inicis del XVIII com estudiants universitaris ja sigui de Lleis o de Medicina.

6 **Els criats (4 %)**.

7. **Els funcionaris (4 %)**: militars, treballadors de l'Ajuntament.

8. **Pobres o indigents**: els trobem documentats moltes vegades a les partides de defunció d'aquesta forma, *s'ha mort un pobre o s'ha mort una pobra vidua*.

9. **Els eclesiàstics (13 %)**: documentats a les diferents partides de baptismes òbits i matrimonis administrant els diferents sagraments.

LA POBLACIÓ SANITÀRIA

Durant aquest dos-cents anys hem trobat 16 oficis diferents que feien tasques més o menys sanitàries. En molts d'aquests casos l'ofici es solia transmetre de pares a fills instaurant autèntiques nissagues familiars que perduraran durant moltes dècades.

Però els principals oficis sanitaris eren:

1. **Els Metges o Drs. en Medicina**: solien ocupar-se de l'assistència sanitària als municipis grans. Van gaudir d'un pes específic més important en el segle XIX ja que en el XVIII estaven més igualats amb els cirurgians. Als inicis del XVIII Lleida encara té les Escoles de Medicina: no és estrany, per tant, que alguns d'ells exercissin de Catedràtics de l'Estudi General com poden ser els Dr *Joseph Oric* (1700), *Antoni Mirarnau* (1700), *Joseph Bayona* (1707), *Joseph Miró* (1708),

Francisco Miranda (1712), Francisco Paris (1715); fins i tot alguns van arribar a ser rectors de l'Estudi General com és el cas del catedràtic Joan Baptista Sabata (fill-1702).

Els metges³ tenien un estatus social més elevat que els apotecaris i que els cirurgians, és a dir, socialment estaven més a prop dels Drs. en lleis, notaris i magistrats que dels apotecaris i cirurgians. Alguns d'ells van ocupar càrrecs polítics com el Dr. Josep Sabata (pare-1701) que era Conseller de la Paeria i el Dr. Camil Castells Ballespí (1880) que va ser subdelegat provincial de sanitat⁴.

Caldria fer menció en el segle XIX, a la Dra. Martina Castells, com una de les primeres doctores en medicina del nostre país.

2. Els apotecaris: en la societat de l'antic règim no eren considerats com una professió liberal⁵ sinó que se'ls tractava com a artesans ja que els apotecaris complien els tres requisits del grup artesanal (ésser un grup eminentment urbà, tenir un treball manual i ser propietaris dels mitjans de producció). Però, als inicis del segle XVII, a Lleida s'observa un distanciament entre adroguers i especiers enfront dels apotecaris, els quals cada dia s'atansen més als metges i cirurgians. Aquest distanciament que s'observa als inicis del XVII queda més remarcats, quan a les darreries del segle XVII, els apotecaris, a l'igual que els metges i els cirurgians, s'agrupen a l'entorn dels col·legis professionals.

Alguns d'ells també varen ocupar càrrecs polítics com es el cas de *Joseph Millet* que era *apotecari en lo* any 1713 i el de *Esteve Miret* que era *Paher en lo* any 1712 i *en lo* any 1716. Als apotecaris els solia ajudar en les tasques de l'apotecaria la seva dona o algun fadrí com és el cas datat l'any 1706 de *Jaume Bonay*⁶ que ens surt documentat com *apotecari obrer* que seria l'equivalent dels actuals auxiliars de farmàcia.

Entre els apotecaris més entesos en l'elaboració de drogues i medicaments a la Lleida del segle XVIII tenim al mestre Anton Chesa Mirarnau (1703) que és un dels iniciadors d'una saga de metges molt importants de Lleida: els Roca⁷. Aquesta nissaga s'inicia quan una filla del mestre Anton Chesa es va maridar amb el Dr Josep Roca Puigcantó, fill de Sant Joan de les Abadesses. El Dr. Josep Roca era un dels metges de les darreres promocions de l'Estudi General, i es va quedar després de llicenciar-se a Lleida perquè la ciutat, acabada la guerra de Successió, es va

³ Ibid. pàg. 75.

⁴ LLADONOSA i PUJOL, Josep. *Noticia Histórica sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida*. Lérida: Colegio Oficial de Médicos de Lérida, 1974, pàg. 403.

⁵ HUGUET i HUGUET, Ramona. *Els Artesans de Lleida: 1680-1808*. Lleida: Pagès Editors, 1990, pàg. 19.

⁶ APSJL (Arxiu Parroquial de Sant Joan de Lleida). Partida d'òbits 04-01-1706.

⁷ LLADONOSA i PUJOL, Josep. Loc. Cit. pàg. 437-438.

quedar pràcticament sense metges. En el segle XIX va destacar el Dr. en Farmàcia Antoni Blàvia Codolasa (1876) conegut mundialment pels seus estudis de botànica aplicats a la medicina.

3. Els cirurgians: durant aquest dos-cents anys a Lleida tenim representacions dels tres tipus de cirurgians, és a dir, dels cirurgians llatins, dels romancistes i dels agremiats.

A. **Cirurgians llatins**⁸: feien el batxillerat de llatinitat o de lògica o de filosofia més uns anys d'anatomia i cirurgia i després al reial col·legi de cirurgia se'ls feia 2 ó 5 ó 9 exàmens. Sembla ser que a Lleida predominaven els de 5 exàmens.

B. **Cirurgians romancistes**⁹: tenien una formació empírica i al costat d'un mestre cirurgia feien pràctiques a l'hospital. Havien, finalment, de superar 1 ó 2 exàmens. A Lleida capital s'establien els de dos exàmens, que eren els que podien fer tota mena d'intervencions, mentre que als pobles dels voltants s'implantaven els d'un examen que eren els sagnadors.

C. **Cirurgians agremiats**¹⁰: a Lleida, a l'igual que a Barcelona, Tarragona Tortosa, Girona, Cervera, Manresa i Vic hi havia un tercer grup, eren els cirurgians que formaven un gremi i que per a ingressar-hi havien de fer un examen. Estaven molt organitzats, fins i tot en el cas de Lleida aquesta organització els va portar el 7 de juliol a redactar unes ordenances comunes amb els metges¹¹.

Ens crida l'atenció l'article 14 d'aquestes ordenances per la seva curiositat: *que cualquier viuda, dejada de Maestro Colegial, podrá tener Operatorio, o tienda avierta, concervando su viudedad todo un año, y si la viuda casase fuera del mismo estado, deberá serrar su Votiga, o tienda, luego de casada, vajo la pena de veinte y cinco libras aplicadas, en tres partes, como queda dicho en la referida tercera Ordenanza, y en caso de tener hijos, mantendrá el Operatorio, o, tienda hasta tomar estado el hijo o hija.*

⁸ MASSONS i ESPLUGAS, Josep M. "Els estudiants del "Real Colegio de Cirugia" de Barcelona al segle XVIII" dins *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*. Seminari Pere Mata-PPU, 1994, Vol. XXI, pàg.10.

⁹ *Ibid.* pàg.10.

¹⁰ MASSONS i ESPLUGAS, Josep M. "Francesc Puig (1720-1797) i els cirurgians del seu temps". Seminari Pere Mata-PPU, 1993, pàg.19.

¹¹ AML (Arxiu Municipal de Lleida). Las ordenanzas del colegio de médicos y cirujanos de Lérida de 1753. Reg. 491, s.f. fecha *tu supra*. Actas municipales.

És a dir, aquest article afavoreix el maridatge de la vídua amb un altre metge o cirurgià, de manera que permetrà que la vídua del mestre col·legiat, ja sigui metge o cirurgià, pugui continuar amb el consultori obert del seu difunt marit i la botiga oberta durant un any, però si aquesta vídua contrau matrimoni amb una persona de diferent professió a la del marit, aquesta dona haurà de tancar l'establiment. En canvi, en cas de tenir un fill que vulgui continuar la professió del pare tindrà dret a mantenir el consultori fins que els fills puguin exercir i si aquest fill fos femella fins que es casés.

Els tres tipus de cirurgians feien barberia, però els llatins no se solien rebaixar a fer-la i a la pràctica la feien els cirurgians agremiats.

Alguns cirurgians van ocupar càrrecs polítics com es el cas de *Joseph Calderó* (1716) que era *Paer en orde tercer* de la ciutat de *Lleyda* i *Francisco Romero* (1707) que era *Paer de Lleyda*. També cal destacar a *Pere Corretger* (1712) i a *Pere Bonet* (1709) que estaven vinculats a l'Estudi General de Lleida.

No m'agradaria acabar amb el capítol dels cirurgians, sense parlar dels cirurgians militars, que tant van fer perquè avancés aquesta disciplina. Alguns dels regiments militars que van venir a Lleida i que disposaven de cirurgia militar eren: el regiment de Parma de qui era cirurgià *Arnaldo Arnaldo* (1718), regiment d'Hibernia de qui era cirurgià *Thomas Rauset* (1725) i *Joseph Salamon* (1730), del regiment de Infanteria de Burgos de qui era *físico cirujano Mathias Janausch* (1740).

4. Els **adroguers**: cal dir que a Lleida s'utilitza indiferentment els noms d'adroguer, candeler de cera, cerer o confiter per a referir-se a una mateixa persona. Així l'adroguer el que feia era vendre drogues, productes colonials, comestibles i dolços de pastisseria, però a Lleida els adroguers també elaboraven productes de confiteria i alimentació com la xocolata, els torrons i les galetes, i a més a més, treballaven la cera.

Adroguers i apotecaris eren professions molt relacionades, així doncs a Lleida alguns adroguers, com a conseqüència de la manca d'apotecaris, després del setge de 1707, van fer aquesta feina. Tenim constància dels casos dels adroguers¹² *Domingo de Dios* i *Esteve Miret* que van ser examinats l'any 1720 per fer l'apotecaria pels doctors *Paris* i *Aran*. Aquesta relació també la podem observar en estudiar l'inventari *post mortem*¹³ de l'adroguer i cerer *Joseph Balaguer* i *Prim* on a més a més dels estris i mercaderies del seu ofici, hi havia objectes propis d'una apotecaria. Els adroguers solien ser els proveïdors dels apotecaris.

¹² LLADONOSA i PUJOL, Josep. Loc. Cit. pàg. 304.

¹³ HUGUET i HUGUET, Ramona. Loc. Cit. pàg. 20.

Dins del món de l'artesanat els adroguers, cerers i apotecaris tenien una millor condició econòmica i això ho podem veure amb la capacitat de dotar les filles per la qual cosa tenien més possibilitat d'emparentar-se amb gent de les professions liberals o amb d'altres comerciants.

L'habitatge dels cirurgians, apotecaris i adroguers era molt paregut. Solia ser una casa de dos plantes, la planta baixa era per la zona de treball on hi havia una botiga o entrada on atenien la gent. Els apotecaris i adroguers solien tenir diferenciat de la botiga u obrador per a preparar els diferents remeis dels metges o cirurgians. En una segona planta hi havia les dependències per a viure. També hi havia unes dependències auxiliars com un estable, un paller o corral i en un nivell inferior hi havia un celler on s'emmagatzemava aliments: blat, oli... ja que moltes vegades cobraven en forma d'espècies.

La gran majoria de cirurgians, apotecaris i adroguers que hi havia a Lleida eren mestres, i solien tenir un o dos mossos o ajudants. Aquests solien ser fadrins, i encara que moltes vegades eren els seus fills els que l'ajudaven, altres eren nebots o, fins i tot, la pròpia dona com és el cas de la muller de l'adroguer Pere Monsonis (1725) que la tenim documentada l'any 1726 com a Dionisia Monsonis,¹⁴ adroguera.

5. Les llevadores: podríem, de fet, assegurar que són la primera professió femenina sanitària documentada de l'època moderna ja que, en aquests temps, les dones, pràcticament tret de l'ofici de bugadera i de mestra, tenien com a funció principal la reproductora o ajudar el marit en el seu treball menestral.

Moltes vegades, aquestes llevadores, havien de practicar els baptismes per necessitat, ja que si el part era eutòcic el més normal és que al nadó se li practiqués als pocs dies de néixer el sacrament del baptisme, seguint la forma ritual i segons els cànons litúrgics; però si el part era complicat i havia perill de vida imminent, la llevadora al nounat li practicava el baptisme de necessitat en el lloc on paria la mare.

A cada lloc hi havia una dona que tenia perícia empírica en la pràctica de parts, ja que la formació teòrica¹⁵ de les llevadores no va començar fins a la segona meitat del segle XVIII. Aquesta formació empírica l'obtenien treballant al costat d'una professional dotada d'experiència per anys d'ofici, per això moltes vegades l'ofici es transmetia de mares a filles formant autèntiques nissagues familiars com es el cas a Lleida de Rosa, Mariàngela, *Josepha*, Maria i Pabla Carrera..

¹⁴ APSJL. Partida d'òbits 30-10-1726.

¹⁵ CURTÓ i SOLER, Conrad. "Les llevadores a les parròquies de Sant Feliu de Cabrera, San Genis de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i Santa Creu de Cabrils (Baix Maresme) en els segles XVI, XVII i XVIII", dins *Gimbernat.. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència. Seminari Pere Mata-PPU*, 1994, Vol. XXI, pàg.118.

Abans que l'ofici de llevadora es reglamentés, aquestes estaven molt vinculades a la parròquia¹⁶, ja que era el rector qui les autoritzava a exercir. La Reial Cèdula de 21 de juliol de 1750 va disposar que les llevadores podien assistir la partera en parts normals, però en cas d'embriotomia estaven obligades a cridar el cirurgià.

Un altre ofici que podien fer les dones en aquesta època, malgrat no ser pròpiament sanitari, era l'ofici de *dida*¹⁷ (guardava una certa relació amb les llevadores). Aquestes eren unes dones que al disposar de llet suficient, a més d'alimentar el seu fill podien alimentar un altre nadó. Durant els segles XVII, XVIII i XIX les dides provenien de les classes socials més desfavorides, per tant, la seva funció va tenir aspectes econòmics. Els metges, la societat i els legisladors estaven preocupats per controlar aquest ofici. Així, a les dides, els metges els practicaven un examen minuciós i se'ls donaven consells higiènics. En darrera instància era el Rector de la parròquia o l'Alcalde qui els expedia una mena de permís per a exercir. Aquest ofici el podem comprovar a la partida¹⁸ del dia 24 de juliol de 1806 on hi diu que *murió Anton Josef Gumezo de Padres Incognitos, de edat 8 meses, esposito del Hospital de Barcelona al cuidado y lactancia de Rosa Gallart feligresa de St. Juan de Lérida.*

6. Els **manescals**: aquest solien ser pastors o ferrers d'animals. Tenien coneixement sobre els parts i les malalties dels animals. No va ser fins amb el règim liberal que es va suprimir el tribunal del Protomedicat i del Protoalbeiterat. Segons el Butlletí Oficial de la Província, el 6 d'abril de 1814 fou substituït el Protoalbeiterat per la Subdelegació de Veterinària, que a Lleida depenia de la Delegació Provincial de Sanitat i Beneficència. En aquest mateix Butlletí es prohibia exercir la veterinària als que no gaudien del títol per ordre del Protector de la Facultat de Veterinària.

7. Els **metges especialistes**: tenim recollits cinc metges especialistes que es corresponen a les especialitats mèdiques actuals d'oftalmologia, de ginecologia i obstetrícia i d'estomatologia.

Aquests metges especialistes són:

1. Dionisio Arrugaeta Garay (1887): *médico cirujano oculista natural de Sevilla y vecino de Lérida.*
2. Tomas Casals (1862): *cirujano comadrón.*
3. José Gasull (1857): *cirujano comadrón.*
4. Antonio Parrada (1895): *Dr. en Cirugía Dental.*

¹⁶ Ibid. pàg. 120.

¹⁷ ESCUDÉ i AIXELÀ, Manel; CALBET i CAMARASA, Josep Maria. "Aspectes Médico-Legals de la lactància mercenària. L'obra de Joan Coll i Bofill". dins *Gimbernat.. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*. Seminari Pere Mata-PPU, 1993, Vol. XX, pàg. 202.

¹⁸ APSJL. Partida d'òbits 30-10-1726. Parida d'òbits de 24-07-1806.

5. Eduardo Zaragoza Ametller (1897): *oculista*.

És en el segle XVI i XVIII quan es comencen a "construir" les especialitats mèdiques d'obstetrícia¹⁹ i oftalmologia²⁰. Així l'obstetrícia s'inicia amb la creixent assistència dels metges al part. Dos fets donen lloc als inicis de l'obstetrícia moderna: un és la publicació de manuals consagrats a l'art de *partear* (E. Roslin, 1513; Damian Carbón, 1541; Gesner Wolf, 1566) i l'altre és el recordatori de tècniques antigues oblidades durant l'edat mitjana com la posició *podàlica*. Quant l'oftalmologia mèdica, hem de dir que neix com a disciplina independent amb la Ophthalmologie de l'Alemanys Georg Bartisch (1583). Durant el segle XVII, l'avanç científic més important en el camp de l'oftalmologia va ser la cataracta, com alteració del cristal·lí per F. Quarré i R. Lassmuer, essent tractada mitjançant el mètode extractiu. En aquesta època es comença a difondre la utilització de "*anteojos*" anomenats a Espanya com a "*Quevedos*". En el segle XVIII milloren molt els aspectes tècnics de l'oftalmologia, ja que es perfecciona molt el tractament de la cataracta, s'estudia el problema de la pupil·la i es fan cataterismes del canal lacrimal.

8. El personal directiu administratiu: aquest eren els equivalents dels actuals gerents d'hospitals. Personatges com el Sr. Antoni Dufurt (1718), que era el director del Hospital del Rey i Joseph Lafolna (1738), era comptador d'un dels hospitals *reals* de la ciutat de Lleyda, s'encarregaven d'administrar econòmicament els hospitals. No hem d'oblidar que aquests, en aquesta època, malgrat que els hospitals havien començat a reformar-se, encara conservaven l'antic aspecte d'institució benèfica i caritativa.

En el segle XVIII a Lleida, hi havia l'Hospital de Santa Maria²¹ que fou projectat per agrupar en una sola institució els 7 petits hospitals particulars que ja hi havia (Sant Martí, Bernardo Coll, Santa Magdalena, Sant Llätzer, Hospital de Pellisers, Hospital de Pere Moliner i el de Sant Marcial a Cap Pont. N'hi havia dos més que pertanyien a institucions religioses, el de Sant Antoni que s'encarregava del mal anomenat "*Ignis sacer*" que era una mena d'erisipela i el del Sant Esperit que més tard es converteix en Hospici o Casa de Misericòrdia.

A més a més d'aquests personatges, als hospitals hi havia infermers, porters, ajudants que eren els *hospitalers*²². Aquesta gent, a més a més de treballar a l'hospital, solia viure amb la seva muller. No sols s'encarregaven de vetllar pels

¹⁹ LAIN ENTRALGO, Pedro. *Història de la Medicina*. Barcelona: Salvat Editores, 1982, pàg. 301-302.

²⁰ *Ibid.* pàg. 302.

²¹ LLADONOSA i PUJOL, Josep. *Noticia Històrica sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida*. Lérida: Colegio Oficial de Médicos de Lérida, 1974, pàg. 144.

²² RAFAT i SELGA, Francesc. "Metges, cirurgians i hospitals de Manresa a finals del segle XIII", dins *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*. La Pobla de Segur: Universitat de Barcelona, 1990, Vol. XIII, pàg. 252.

malalts o pobres, sinó que eren els encarregats de recollir les almoines, treballar els horts, rebre els llegats...

UBICACIÓ FÍSICA DELS SANITARIS A LA CIUTAT DE LLEIDA

La gran majoria vivien a la zona de la parròquia de Sant Joan. Concretament els adroguers, que eren els que més comercialitzaven, estaven a la mateixa plaça de Sant Joan o als seus voltants, mentre que els apotecaris solien establir-se al carrer Major juntament amb els cirurgians i metges. Aquests darrers, també els troben a la zona del Carrer Cavallers, que hi ha entre les parròquies de Sant Llorenç i Sant Andreu. Els manescals ocupaven bona part de les cases de la parròquia de Sant Llorenç.

LES RELACIONS SOCIALS

L'afinitat del treball entre el personal sanitari, feia que aquestes coneixences en una ciutat petita com era la Lleida de l'època moderna anessin més enllà de l'àmbit laboral. Tot això va provocar, que es maridessin els fills dels sanitaris ja que aquests matrimonis proporcionaven una molt bona forma de culminar les relacions socials. També hem observat el cas de les vídues dels sanitaris, que en cas de contraure un segon matrimoni ho feien amb un altre sanitari (com hem dit abans, això ho favoria l'article 14 de les ordenances del Reial Col·legi de Metges i Cirurgians de Lleida).

La precocitat matrimonial era important, sobretot en el gremi dels adroguers i apotecaris. Malgrat que algun doctor en medicina es podia arribar a casar amb una persona de l'estament noble o del món de les lleis la gran majoria de matrimonis que es consumaven respectaven l'igualtat social dels contraents.

Tots aquests matrimonis fan que es perllonguin les nissagues familiars. En el decurs d'aquest dos-cents anys hem trobat 75 nissagues familiars²³, de les quals n'hi ha 68, és a dir 91% de pures (es respecta la professió original dels progenitors) i 7, és a dir 9 % de mixtes (no es respecta la professió original del progenitor).

Entre les nissagues familiars més importants tenim:

- a) *Metges*: Castells, Miranda, Nadal, Paris, Roca entroncada amb la dels Chesa apotecaris), Sabata...
- b) *Apotecaris*: Pifarré, Miret, Abadal...
- c) *Cirurgians*: Barceló (entroncada amb la dels Barceló adroguers), Calderó, Levadan, Vilanova...

²³ PIFARRÉ SAN AGUSTÍN, Fernando. *Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Joan de Lleida en el segle XVIII i XIX*. Tesi doctoral. Universitat de Lleida, 1988.

- d) *Adroguers*: Blet (entroncada amb els Blet cirurgians de Torredembarra), Balaguer, Cassany, Roma, Ribera...

COBERTURA SANITÀRIA A LLEIDA EN EL SEGLE XVIII I XIX

Coneixent el nombre d'habitants que hi havia a Lleida durant aquest dos-cents anys i el nombre absolut dels diferents sanitaris podrem saber quina és de forma aproximada la cobertura sanitària de Lleida²⁴. Per a conèixer aquesta cobertura sanitària només tindrem en compte les principals professions sanitàries (Metges, Apotecaris, Cirurgians, Adroguers, Llevadores i Manescals) i ho farem en períodes de 40 anys.

Període	Metges	Apotecaris	Cirurgians	Adroguers	Llevadores	Manescals	TOTAL
1700-1740	0,88 %	0,57 %	1,67%	1,10%	0,16%	0,21 %	4,6%
1741-1780	0,76 %	0,23 %	0,59%	0,46%	0,26%	0,10 %	2,43%
1781-1820	0,44 %	0,02 %	0,10%	-	0,18%	-	0,77%
1821-1860	0,36 %	0,02 %	0,07%	-	0,15%	0,02 %	0,64%
1861-1900	0,13 %	0,06 %	0,01%	0,0005%	0,04%	0,01 %	0,21%

Taula 1. Percentatges de sanitaris en funció de la mitjana de població en els diferents períodes.

També podem calcular la mitjana d'aquests percentatges.

Període	Metges	Apotecaris	Cirurgians	Adroguers	Llevadores	Manescals	TOTAL
1700-1900	0,51 %	0,18 %	0,48 %	0,31 %	0,15 %	0,06 %	1,73 %

Taula 2. Percentatges dels diferents sanitaris en el període 1700-1900.

És a dir que un 1,73 % de la mitjana de la població general tenia algun càrrec sanitari. Aquesta xifra la podem considerar alta, la qual cosa ens permet pensar

²⁴ Ibid.

que hi havia una bona cobertura sanitària, almenys des d'un punt de vista quantitatiu.

Com podem veure a la taula 1, hi ha un descens de tots els sanitaris, bàsicament al final del set-cents i sobretot, en el vuit-cents. Això es podria explicar per molts motius, però crec que els principals serien:

1. El tancament de l'Estudi General i, per tant, de les Escoles de Medicina.
2. El setge de 1707 que suposà un fre important per a qualsevol tipus de vida civil a la ciutat de Lleida i el fet que quan es començava a recuperar tingués lloc la guerra contra el francès.
3. Els llibres parroquials a partir del vuit-cents perden riquesa cultural i cada vegada es més difícil trobar sanitaris documentats.
4. Les altres parròquies de Lleida, a les darreries del segle XIX, malgrat que no gaudien de tant prestigi com la parròquia de Sant Joan, ja van començar a adquirir més rellevància i, per tant, molts dels sanitaris de Lleida els podem trobar documentats en els seus llibres parroquials ja sigui fent de padrins de bateig, testimonis de boda...

De 1700 a 1740 predominen els cirurgians per damunt dels metges i els adroguers per damunt dels apotecaris. Això es pot explicar perquè quan es tanquen les Escoles de Medicina molts metges se'n van cap a Cervera o altres contrades, restant la cura sanitària a Lleida a càrrec dels cirurgians. En canvi, a les darreries del nostre estudi els cirurgians conformaven un grup reduït perquè la cirurgia restava a càrrec dels diferents llicenciats en medicina, tal com ho demostra el fet d'haver trobat metges especialistes com cirurgia dental, cirurgia comadró i cirurgia oculista. Quant als apotecaris i els adroguers hem de dir que Lleida, en el període de 1700-1740, es va quedar, tal com hem dit abans, sense apotecaris, la qual cosa va comportar que alguns adroguers arribessin a fer les funcions d'apotecaris.

Quant al nombre de llevadores, veiem que es més gran en el període de 1740-1780, període en què hi ha un creixement notable de la població lleidatana. El setge de 1707 generà un fre molt important a qualsevol tipus de vida civil.

ALGUNS DELS ACTES MÈDICS REALITZATS PER AQUESTS SANITARIS

Tal com hem dit abans, des d'un punt de vista quantitatiu la cobertura sanitària a la Lleida del XVIII i XIX és bona. Des d'un punt de vista qualitatiu creiem que era la correcta per l'època estudiada²⁵.

²⁵ Ibid.

A continuació citarem un cert nombre d'actes mèdics que ens serviran per valorar la cobertura sanitària des d'un punt de vista qualitatiu.

1. **Peritatge mèdic:** que fan dos catedràtics de medicina, el Dr. Anton Miarnau i el Dr. Joseph Oric respecte a la virginitat d'una donzella de 12 anys El matrimoni que desposa por palabra Antoni Pahul el dia 2 de febrer de 1703 entre el Ilustre Sr. Dn. Francisco de Guiu Ciscar y Granalosa, hijo legitimo y notario del noble Sr. Dn. Francisco de Guiu y de la Sra. Maria de Guiu Escola de una parte y de la otra a la Sra. Dña. Rosa de Puig y Baffart, donsella hija legitima y natural del noble Dr. en Leyes Dn. Antonio Puig y de Dña. Dionisia de Puig y de Baffart; dispensadas las tres moniciones que manda Santo Concilio de Trento y siete meses de edad le faltaban para cumplir los doce años de pubertat habida información de que la malicia le suplía la edad como me consta por el testimonio de el Dr. Antonio Mirarnau ciudadano honrado de la ciudad de Lérida y Cathedrático de Prima en Medicina de la Universitat de esta ciudad y mi mismo testimonio del Dr. en Medicina Joseph Oric ciudadano honrado de la misma ciudad segun lo afirmaron y aseveraron con juramento en manos del discreto Joseph Querol notario publico y Real en mi presencia como Juez comisionario para la causa del sobredicho matrimonio con poder y amplia facultad del Ilustre Sr. Dr. Francisco de Solis Obispo de Lérida...

2. **Cesària:** el dia 20 de març de 1710 fou enterrada en la Iglesia parroquial de St. Joan Teresa Ponci. Rebe lo Sants sacraments, no feu testament a la qual despres de morta la obriren per treure la criatura lo qual estava prenyada y la criatura nasque viua y al punt fou socorreguda del aygua de batisme y luego mori la qual fou enterrada ab sa mare.

El dia 5 de setembre de 1762 mori de malaltia corporal en casa del Dr. Fogasot Isabel Badia de edat vint y huit anys. Luego de mori la mare li treagueren un fill que no era a temps al qual fill bateja en casa lo Pare Anton Cospere segons la relacio me ha fet.

El dia 27 d'abril de 1772 mori de malaltia corporal Rita Lleopart y una vegada morta lo Dr. Joseph Roca y Puigcantó en Medicina Dr. obri per a batejar la cratura y que mori despres.

El dia 23 de desembre 1775 mori Domingo Grau al aver overta a la mare despres de mori.

El dia 20 de gener 1826 Theresa Arano de 34 años, mujer de Jaime Araño. Despues de muerta se hizo la operacion Cesarea²⁶ y se extrajo un niño que bautizo el cirujano Dn. Josef Gasull murio dicho niño y se enterro juntamente con su madre.

²⁶ En aquest partida ja es cita la cesària com a acte mèdic tal qual.

3. **Diagnòstic de febres malignes anomenades "tabardillo"**: ocorregudes en el període 1720-1722 i que van afectar especialment a Castellidans. Els doctors de Lleida Francesc Paris i Josep Miranda, vinculats a l'Estudi General, Hi són enviats per la "*Junta de Sanidad*". Els quals, juntament amb el Dr. Jordi Domenech, metge del poble de Castellidans, van determinar que el problema radicava en la salubritat de la bassa d'aigua del poble

4. **Mesures epidemiològiques**: com les que va adoptar el Dr. Francesc Fontanals, metge director del llatzaret de Vinaixa, durant l'epidèmia de còlera que afectà a Lleida el 1885.

CONCLUSIÓ

Sense cap mena de dubte, podem afirmar que el tancament dels estudis de medicina, després de la guerra de Successió, suposà una pèrdua molt important del nivell científic que gaudia la medicina lleidatana, ja que molts catedràtics i professors de medicina van marxar a Cervera o a d'altres llocs.